

УДК 070=161.2(73)

Біловус Леся Іванівна,
к. філол. н., доцент Тернопільського національного економічного університету
Биловус Леся Ивановна,
к. филол. н., доцент Тернопольского национального экономического
университета
Lesia Bilovus,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Ternopil National Economic University
e-mail: Lesya_Bilovus@i.ua

Роль українців США в утвердженні державності України (на матеріалах україномовної періодики діаспори)

Українська діаспора США, беручи активну участь у громадському житті країни проживання, сприяла також утвердженню позитивного іміджу України у світі та отримувала додаткові можливості для допомоги батьківщині. Кожна наступна хвиля еміграції у цій країні відіграла вагомую роль у сприянні відродження української держави. Україномовна періодика українців у США стала трибуною для дискусій і розкриття реального стану речей в УРСР та стартовим майданчиком для подальшого становлення незалежної України. Дослідження присвячене аналізу матеріалів періодичних видань української діаспори США щодо дослідження ролі української діаспори США в утвердженні української незалежної держави. Українська діаспора через широку мережу україномовної періодики сприяла процесу українського державотворення, трансформаціям у соціально-економічній, культурно-духовній сфері, інтеграції сучасної України у європейський простір.

Ключові слова: україномовна періодика, українська діаспора, незалежність, Україна

Роль украинцев США в утверждении государственности Украины (на примере украиноязычной периодики диаспоры)

Украинская диаспора США, принимая активное участие в общественной жизни страны проживания, способствовала также утверждению положительного имиджа Украины в мире и получала дополнительные возможности для помощи родине. Каждая следующая волна эмиграции в этой стране играла важную роль в содействии возрождению украинского государства. Украиноязычная периодика украинцев в США стала трибуной для дискуссий и раскрытия реального положения вещей в

УССР и стартовой площадкой для дальнейшего становления независимой Украины. Исследование посвящено анализу материалов периодических изданий украинской диаспоры США по исследованию роли украинской диаспоры США в утверждении украинского независимого государства. Украинская диаспора через широкую сеть украиноязычной периодики способствовала процессу украинского государства, трансформациям в социально-экономической, культурно-духовной сфере, интеграции современной Украины в европейское пространство.

Ключевые слова: украиноязычная периодика, украинская диаспора, независимость, Украина

Сучасна Україна не охоплює усіх територій, де живуть етнічні українці. Останні, унаслідок політичних обставин та через економічні негаразди в різні періоди історії розселилися по світу. Тому сьогодні мільйони українців мешкають за державними кордонами України, утворюючи одну з найбільших діаспор у світі. Беручи активну участь у громадському житті країн проживання, вони сприяли утвердженню позитивного іміджу України у світі та отримували додаткові можливості для допомоги батьківщині. Особливо активною у вищезазначених процесах була українська громада Північної Америки, зокрема США. Кожна наступна хвиля еміграції у цій країні характеризувалась вищим рівнем освіченості та національної свідомості, що відіграло вагомий роль у сприянні закордонними українцями відродження української держави. Україномовна періодика українців у США стала трибуною для дискусій і розкриття реального стану речей в УРСР та стартовим майданчиком для подальшого становлення незалежної України.

Питанням побутування української діаспори та її ролі у відродженні української державності присвячені праці О. Гомотюк [9; 10], В. Євтуха [14], Б. Лановика [11], Н. Мерфі [12], І. Недошитко [10; 13] та ін. Дослідження С. Герегової [5], В. Губарця [8], П. Часта [15], В. Чекалюк [16] зосереджуються на власне розвитку і функціонуванню преси закордонних українців. І хоча діяльність української діаспори США щодо відродження української державності насправді важко переоцінити, сьогодні це питання й досі залишається недостатньо вивченим. Тому метою нашого дослідження є

дослідження ролі української діаспори США в утвердженні української незалежної держави у контексті друканих матеріалів україномовної періодици Штатів.

Початок детального зосередження, часто за інформацією УНІАР, на перебігу подій, що відбуваються в Україні, припадає на період з липня 1991 р.: багатотисячні демонстрації, висловлення недовіри Кабінету міністрів, перемовини між Росією та Україною, припинення діяльності КПРС, пресові конференції, де голова Верховної Ради України Л. Кравчук, зокрема, висловив можливість варіанту не підписання союзного договору, якщо результати всеукраїнського референдуму свідчатимуть про бажання українців іти незалежним шляхом, а з Москви й надалі схилитимуть до федеративної побудови держави та нерівноправних відносин між республіками у майбутньому Союзі, Василь Маркусь досить детально проаналізував основні положення союзного договору та історичний контекст його підписання, а Петро Часто застерігав Л. Кравчука від загравання з російською верхівкою, оскільки підписання, нехай редагованого, союзного договору зведе нанівець шанси на українську незалежність. Причому цей процес вважається надзвичайно важливим, уся інформація про його перебіг публікується лише на перших шпальтах. На передовицях розміщують і чимало світлин численних демонстрацій у Києві та інших українських містах. 27 серпня 1991 р. газета «Свобода» детально описує процес проголошення незалежності України: голова опозиційної Народної ради у парламенті Ігор Юхновський запропонував сам текст постанови про оголошення самостійності, висловлено пропозиції щодо припинення діяльності КП та націоналізації її майна, звільнення усіх політв'язнів, створення національної гвардії тощо. Усе відбувалося на очах численних мітингувальників під стінами Верховної Ради. Після голосування, на якому висловлено 321 (із 360) «за» незалежність України, до парламенту внесено синьо-жовтий прапор та прийнято постанову про проведення всеукраїнського референдуму, де має бути схвалено рішення Верховної Ради українським народом. Поряд з такою надрукованою інформацією на першій

шпальті вміщено сам текст невеликого за обсягом Акту проголошення незалежності України. Однак для багатьох українців у світі уособленням початку нашої незалежності стало перше грудня 1991 р., коли свою підтримку цьому факту міг висловити кожен. Через два місяці затверджено державну символіку, почався нелегкий процес націоналізації того, що залишилося від «радянського господарювання», особливо важко у військовій сфері, зокрема, у Криму. Важливий є і той факт, що україномовна періодика США уважно стежить за реакцією світу на події в Україні, публікуючи окремі матеріали з берлінських, французьких, американських ЗМІ, де теж на перших сторінках інформація про всеукраїнський референдум, вибори президента, великі можливості нашої держави швидко «стати на ноги» зважаючи на природні багатства і розвинену власну промисловість [1].

Тоді, на хвилі піднесення і радості за досягнення довгоочікуваної мети – незалежності історичної батьківщини, ніхто не говорив про майже унікальний збіг обставин, що допоміг зробити цю подію не тільки зреалізованим фактом, а й здобутим мирним безболісним шляхом – критичний стан економіки, військовий путч у Москві, спантелічення українських депутатів. За інших умов, навіть за наявності національно свідомого населення, проголосити суверенність України, в межах її тогочасних кордонів, так просто не вдалося б, принаймні мирно. У середовищі української діаспори США теж була ейфорія: «Нова Україна народилась! Народилась в спокої і в розумі, як належить народжуватися великій і розумній дитині. Сталася велика історична подія, яка змінить не тільки життя українського народу, а стане великою подією для всього світу» [3]. У 1991 р. В. Маркусь звертав увагу на те, що серед більшості політиків в Україні та активних громадських діячів у діаспорі переважала думка про те, що здобути справжній суверенітет Україна має тільки мирним шляхом, а зв'язок з іншими республіками повинен бути мінімальним і базуватися на принципах добровільності та взаємовигідності, та й укладення будь-яких договорів варто відкласти до легітимізації декларації про державну

незалежність, прийняття закону про українське громадянство і Конституції України.

Принципова позиція зарубіжних українців щодо державотворчих процесів в Україні, підтримка діаспорою цих процесів проявилися і під час першого візиту офіційної української делегації на чолі з Л. Кравчуком до Канади та США у вересні 1991 р. Ще напередодні візиту президія секретаріату Світового конгресу вільних українців виступила із спеціальним зверненням, в якому закликала українську спільноту Північної Америки виявити делегації традиційну українську гостинність і належну пошану та визнання за проголошення України незалежною державою. Українці в Штатах зробили дуже багато для того, щоб окремі губернатори штатів, де мешкали і активно працювали в різних галузях чимало американців українського походження, підписали резолюцію визнання незалежності України, а також сам президент Дж. Буш радикально змінив свою політику з приводу Кремля та погодився визнати суверенність Української держави [2].

Через п'ять років та ж газета «Свобода» зробила хроніку подій літа й осені 1991 р. через аналіз публікацій цього року, де простежуються усі основні факти в історії проголошення незалежності. У двадцятип'ятиріччя відзначення всеукраїнського референдуму в періодиці української діаспори США з цього приводу є різні дописи. З одного боку, є статті, тональність і рецепція авторами яких подій в Україні практично не змінюються: дуже патетично і піднесено, подекуди матеріал не відзначається історичною глибиною чи аналізом подій. Тут головне – емоції та сама констатація факту здобуття довгоочікуваної в середовищі української громади США суверенності України. Опубліковані спогади очевидців подій свідчать про високий рівень організації українського суспільства, яке починало будувати свій незалежний шлях, про це говорять і дані таблиці голосування за український суверенітет, коли навіть наскрізь зросійщений Крим висловився на користь цього. Ніхто навіть не хотів думати, що все обернеться зовсім не так, як очікувалось і бажалось. Є публікації з інтерв'ю відомих особистостей, які не тільки боролись за незалежність України,

а й з погляду сьогодення мають можливість висловити свою рецепцію грудневих подій 1991 р. та спроектувати їх на сучасність. Проте через двадцять три роки мирний шлях отримання Україною незалежності сприймався як великий дар, яким не зуміли скористатися українські політики, унаслідок чого трапились події у Криму та на Сході України. У 2013 р. для багатьох перший день грудня став асоціюватись з початком активної фази протистояння на Євромайдані. Однак і Мустафа Джмеїлев, і Левко Лук'яненко, і Юрій Шухевич – авторитети, в слові яких ніхто не сумнівається – висловлюють думку, що навіть сьогодні, у часи чергового розчарування в результатах чергової революції, не пізно втілити всі ті мрії, якими жив українець 1 грудня 1991 р. [4].

Однак українські державотворці у своїй більшості тривалий час вважали за потрібне бачити в Росії «добру старшу сестру», причому нічого не роблячи для інформаційно-психологічного захисту, належно не підтримуючи процесів національного відродження. Наслідки були неминучі: більш як за двадцять років незалежності остання почала ставати номінальною, спостерігалось засилля не просто російськомовної, а саме російської, літератури, із ЗМІ майже повністю витіснили українську мову як засіб міжнаціонального спілкування.

У пресових повідомленнях українців діаспори Євромайдан, який переріс у Революцію гідності, став свідченням зрілості української нації, її єдності та відданості ідеалам державності і соборності. Саме кінець 2013 р. став безповоротним моментом пробудження українців від байдужості, пасивності, змінив їх свідомість та дав віру у майбутнє. Після Революції гідності у періодичних виданнях українців США започатковуються нові рубрики: «Провідна тема дня», «Влада й гроші», «Злочин без кари», «Гаряча точка», де кореспонденти й самі редактори видань намагаються дати аналітичну оцінку подій різного ґатунку, що відбуваються в Україні. Доречною тут є паралель із «післяпомаранчевим» періодом, коли ейфорія у середовищі діаспорян від демократичної української влади врешті-решт розвіялась через неспроможність останньої слідувати обраним курсом та перебороти амбіції окремих осіб. На

початку 2016 р. публікації свідчать про чергове «прозріння» закордонних українців. Петро Часто називає цей час нелегким для України не лише через агресію Кремля, а й через партійні незгоди, розколи, що не просто утруднюють, а унеможливають реформування країни. Традиційне двовладдя і протистояння між Президентом і прем'єр-міністром, запевнення з трибун Верховної Ради про єдність влади, посилення корупції при значному економічному спаді, гучні заяви антикорупційного прокурора, фінансові скандали навколо найвищих осіб держави свідчать не тільки про недозрілість очільників держави поступитися своїми інтересами (адже в розвинених країнах при найменшій тіні на скандал держслужбовець іде з посади), а й про їх небажання проявляти єдність, передусім, із своїм народом, дбати про міжнародний імідж України. Однак П. Часто сподівається на зрілість громадянського українського суспільства, яке вже знає, яким чином владі можна нагадувати про інтереси держави і нації [7].

Окремо хочемо зупинитись на питанні Мінських домовленостей та розслідувань злочинів на Майдані, оскільки воно порушується кореспондентами діаспорних видань неодноразово, бо, на їх думку, прямо дотичне до майбутнього курсу державотворчого процесу України як демократичної. У цьому плані більш активними є «Свобода» і «NOVAгазета» з їх інтерв'ю та аналітичними розвідками. За три роки, попри звіти Генерального прокурора України Ю. Луценка, домогтися значного прогресу у справі Небесної сотні так і не вдалося. На думку адвокатів родин потерпілих, така ситуація склалася через цілком конкретні причини. У своєму інтерв'ю Дмитрові Гнипу для «NOVAгазета» правозахисники вказують на несистемні, неорганізовані і часто непрофесійні дії генпрокуратури, кругову поруку у силових і судових інстанціях, значні обсяги кримінальних справ, застаріле обладнання для проведення експертиз, об'єднання усіх проваджень в одне, після чого процес, фактично, доводиться починати спочатку, – ці та інші причини якраз і гальмують розслідування розстрілів на майдані. Натомість 12 лютого 2017 р. виповнилося два роки від укладання мінських мирних

домовленостей, згідно з якими до кінця 2015 р. конфлікт на Донбасі мав бути врегульований. Проте він не те що не зник, а подекуди нагадує справжні повномасштабні воєнні дії. Кореспондент В. Червоненко, коротко зупиняючись на основних етапах кампанії, які пройшли від часу багатогодинного нічного засідання чотирьох лідерів держав, робить висновок про те, що песимісти Мінська-2 мали рацію: очільник Кремля розуміє тільки мову сили, інакше з ним домовитись не можна. Це знову висуває на перший план питання щодо надання військової допомоги Україні та гідного опору українськими військовими силами бойовиків, інакше Донбас може опинитися ще однією «гарячою точкою», на цей раз дуже близько до європейських кордонів [6].

Тривале існування українців у якості бездержавного народу сформувало у них зовсім інше ставлення до явища державності, ніж в інших народів, що свою державу мали. «Оскільки Українська держава не існувала як даність, як необхідний атрибут життєдіяльності етносу, феномен державності став однією з найвищих соціокультурних цінностей» [14, с. 22], тим, на здобуття чого були спрямовані всі прогресивні сили українства, у тому числі і закордонного. І коли їх успіхи втілились у проголошення незалежної України, деякі політологи висловлювали твердження про те, що українські громади за кордоном як організовані та політично активні спільноти зникнуть, оскільки сенсу в їхньому існуванні немає. Проте дослідники, зокрема Петро Потічний, звертають увагу на те, що діаспора як явище може існувати дуже довго і навіть паралельно із державою-батьківщиною. Тому здобуття Україною своєї державності зовсім не означає зникнення діаспори, бо вона існує сама для себе і сенс свого існування як своєрідного суспільства вбачає в собі.

Отож, сьогодні потужні стимули для подальшого існування організованих і консолідованих громад закордонних українців, зокрема у США, дає вже не ідея, а реальна держава Україна. Процес державотворення, трансформації у соціально-економічній, культурно-духовній сфері, інтеграція України у європейський простір не могли не позначитися на напрямках і формах взаємодії із українською діаспорою. Зі свого боку, на вищезначений процес впливала і

позиція представників української громади у США щодо перспектив взаємодії із історичною батьківщиною, збереження національної ідентичності в умовах, коли Україна почала відігравати нову роль важливого і повноправного члена світового співтовариства.

Список використаних джерел

1. Акт проголошення незалежності України // Свобода. – 1991. – Ч. 163. – С. 1; Верховна Рада СРСР висловила недовір'я Кабінетові міністрів; в Києві відбулася багатотисячна демонстрація і переговори з представниками РСФСР / УНІАР // Свобода. – 1991. – Ч. 166. – С. 1, 9; Верховна Рада СРСР припинила діяльність КПСС / УНІАР // Свобода. – 1991. – Ч. 167. – С. 1; Вимагають незалежності України / УНІАР // Свобода. – 1991. – Ч. 136. – С. 1; Державним прапором України затверджено синьо-жовтий / УНІАР // Свобода. – 1992. – Ч. 20. – С. 1; Комюніке про переговори між делегаціями Російської радянської федеративної соціалістичної республіки та України за участю делегації Верховної Ради СРСР // Свобода. – 1991. – Ч. 167. – С. 1; Маркусь В. Рік сподівань, ілюзій і боротьби / Василь Маркусь // Свобода. – 1991. – Ч. 146. – С. 2, 4; Моряки присягають Україні / УНІАР // Свобода. – 1992. – Ч. 20. – С. 1; Незалежність України має підтвердити всеукраїнський референдум / УНІАР // Свобода. – 1991. – Ч. 163. – С. 1; Ньюйоркські щоденники підтримують Україну / Дж. Н. // Свобода. – 1991. – Ч. 229. – С. 1; Світова преса широко інформує про Україну // Свобода. – 1991. – Ч. 229. – С. 1; Україна голосує за незалежність // Свобода. – 1991. – Ч. 228. – С. 1; Україна проголосила незалежність; Верховна Рада України прийняла усі вимоги РУХу; Л. Кравчук виступив з Комуністичної партії / УНІАР // Свобода. – 1991. – Ч. 163. – С. 1; Часто П. Ми маємо шанси, а що мають вони? / Петро Часто // Свобода. – 1991. – Ч. 146. – С. 2.
2. Америка визнає незалежну Україну // Свобода. – 1991. – Ч. 228. – С. 1; Губернатор Огайо підписав резолюцію визнання незалежності України // Свобода. – 1991. – Ч. 229. – С. 1.
3. Біля 90 відсотків населення апробує державність // Свобода. – 1991. – Ч. 229. – С. 1.
4. Всеукраїнський референдум: 25 років потому // NOVAгазета. – 2016. – № 44 (401). – С. 11; Клокун Л. Всеукраїнський референдум: майже чверть століття потому / Леся Клокун // NOVAгазета. – 2015. – № 46 (354). – С. 17; П'ять років тому збулася одвічна мрія нашого народу про державну самостійність України // Свобода. – 1996. – Ч. 161. – С. 3-6.
5. Герегова С. Становлення української преси у США (до 120-річчя заснування часопису української громади «Свобода») / Світлана Герегова // Питання історії України. – 2013. – № 16. – С. 96-101.
6. Гнип Д. Хто і що гальмує розслідування розстрілів на Майдані / Дмитро Гнип // NOVAгазета. – 2017. – № 7 (412). – С. 8; Червоненко В. Мінськ-2: шлях у нікуди / Віталій Червоненко // NOVAгазета. – 2016. – № 7 (412). – С. 7.
7. Гнип Т. Бомба! Новий скандал довкола Петра Порошенка / Тарас Гнип // NOVAгазета. – 2016. – № 45 (402). – С. 6; Часто П. Зміни настануть, бо вони неминучі / Петро Часто // Свобода. – 2016. – № 52/1. – С. 1, 4.
8. Губарець В. В. Українська етнічна преса США та Канади (1945 – 1994 рр.): особливості висвітлення україно-американських взаємин : автореф. дис... канд. філол.

наук : 10.01.08 / Василь Васильович Губарець; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

9. Гомотюк О. Є. Ідеї української державності в українознавчих дослідженнях української діаспори міжвоєнного періоду / О. Є. Гомотюк // Діаспора як чинник утвердження держави України у міжна родній спільноті: Зб. доповідей. – Львів: Сполум, 2006. – С. 128-136.

10. Гомотюк О. Українська діаспора США у процесах українського державотворення: перспективи дослідження / Оксана Гомотюк, Ірина Недошитко // Мандрівець. – 2014. – № 5. – С. 48-53.

11. Історія української еміграції : Навчальний посібник / за ред. Б. Д. Лановика. – К. : Вища школа, 1997. – 520 с.

12. Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Наталія Григорівна Мерфі; М-во освіти і науки України, Донецький національний університет. – Донецьк, 2006. – 19 с. – Бібліогр.: с. 16–17 (10 назв).

13. Недошитко І. Р. Українська діаспора США у державотворчих процесах в Україні (1991-2011 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Недошитко Ірина Романівна; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2013. – 20 с.

14. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії: [наук. вид.] / В. Б. Євтух, В. П. Трощинський, А. А. Попок, О. В. Швачка. – К. : Фенікс, 2003. – 227 с.

15. Часто П. Вільне слово Американської України. До 120-річчя «Свободи», україномовного видання Українського Народного Союзу, всегромадської газети українців США (1893-2013) / Петро Часто. – Нью-Йорк, 2012. – 816 с.

16. Чекалюк В. В. Преса діаспори США як комунікативний чинник формування ідентичності українців (1939 - 2005) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з соц. комун. : спец. 27.00.01 / Чекалюк Вероніка Василівна; Київський національний університет імені Т. Шевченка. – К., 2008. – 13 с.

REFERENCES

1. Akt proholoshennia nezalezhnomy Ukrainy // Svoboda. – 1991. – Ch. 163. – S. 1; Verkhovna Rada SSSR vyslovyala nedoviria Kabinetovi ministriv; v Kyievi vidbulasia bahatotysiachna demonstratsiia i perehovory z predstavnykamy RSFSR / UNIAR // Svoboda. – 1991. – Ch. 166. – S. 1, 9; Verkhovna Rada SSSR prypynyla diialnist KPSS / UNIAR // Svoboda. – 1991. – Ch. 167. – S. 1; Vymahaiut nezalezhnomy Ukrainy / UNIAR // Svoboda. – 1991. – Ch. 136. – S. 1; Derzhavnym praporom Ukrainy zatverdzheno synozhovtyi / UNIAR // Svoboda. – 1992. – Ch. 20. – S. 1; Komiuнике pro perehovory mizh delehatsiiamy Rosiiskoi radianskoi federatyvnoi sotsialistychnoi respubliky ta Ukrainy za uchastiu delehatsii Verkhovnoi Rady SRSR // Svoboda. – 1991. – Ch. 167. – S. 1; Markus V. Rik spodivan, iliuzii i borotby / Vasyl Markus // Svoboda. – 1991. – Ch. 146. – S. 2, 4; Moriaky prysiahaiut Ukraini / UNIAR // Svoboda. – 1992. – Ch. 20. – S. 1; Nezalezhnist Ukrainy maie pidtverdyty vseukrainskyi referendum / UNIAR // Svoboda. – 1991. – Ch. 163. – S. 1; Niuiorski shchodennyky pidtrymuiut Ukrainu / Dzh. N. // Svoboda. – 1991. – Ch. 229. – S. 1; Svitova presa shyroko informuie pro Ukrainu // Svoboda. – 1991. – Ch. 229. – S. 1; Ukraina holosuie za nezalezhnist // Svoboda. – 1991. – Ch. 228. – S. 1; Ukraina proholosyla nezalezhnist; Verkhovna Rada Ukrainy pryiniala usi vymohy RUKhu; L. Kravchuk vystupyv z Komunistychnoi partii / UNIAR // Svoboda. – 1991. – Ch. 163. – S. 1; Chasto P. My maiemo shansy, a shcho maiut vony? / Petro Chasto // Svoboda. – 1991. – Ch. 146. – S. 2.

2. Ameryka vyznaie nezalezhnu Ukrainu // Svoboda. – 1991. – Ch. 228. – S. 1; Hubernator Ohaio pidpysav rezoliutsiiu vyznannia nezalezhnosti Ukrainy // Svoboda. – 1991. – Ch. 229. – S. 1.
3. Bilia 90 vidsotkiv naseleattia aprobuie derzhavnist // Svoboda. – 1991. – Ch. 229. – S. 1.
4. Vseukrainskyi referendum: 25 rokiv potomu // NOVAhazeta. – 2016. – № 44 (401). – S. 11; Klokun L. Vseukrainskyi referendum: maizhe chvert stolittia potomu / Lesia Klokun // NOVAhazeta. – 2015. – № 46 (354). – S. 17; Piat rokiv tomu zbulasia odvichna mriia nashoho narodu pro derzhavnu samostiinist Ukrainy // Svoboda. – 1996. – Ch. 161. – S. 3-6.
5. Herehova S. Stanovlennia ukrainskoi presy u USA (do 120-richchia zasnuvannia chasopysu ukrainskoi hromady «Svoboda») / Svitlana Herehova // Pytannia istorii Ukrainy. – 2013. – № 16. – S. 96-101.
6. Hnyp D. Khto i shcho halmuie rozsliduvannia rozstriliv na Maidani / Dmytro Hnyp // NOVAhazeta. – 2017. – № 7 (412). – S. 8; Chervonenko V. Minsk-2: shliakh u nikudy / Vitalii Chervonenko // NOVAhazeta. – 2016. – № 7 (412). – S. 7.
7. Hnyp T. Bomba! Novyi skandal dovkola Petra Poroshenka / Taras Hnyp // NOVAhazeta. – 2016. – № 45 (402). – S. 6; Chasto P. Zminy nastanut, bo vony nemynuchi / Petro Chasto // Svoboda. – 2016. – № 52/1. – S. 1, 4.
8. Hubarets V. V. Ukrainska etnichna presa USA ta Kanady (1945 – 1994 rr.): osoblyvosti vysvitlennia ukraino-amerykanskyykh vzaiemyn : avtoref. dys... kand. filol. nauk : 10.01.08 / Vasyl Vasylovych Hubarets; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2007. – 20 s.
9. Homotiuk O. Ye. Idei ukrainskoi derzhavnosti v ukrainoznavchyykh doslidzhenniakh ukrainskoi diaspory mizhvoiennoho periodu / O. Ye. Homotiuk // Diaspora yak chynnyk utverdzhennia derzhavy Ukrainy u mizhna rodnii spilnoti: Zb. dopovidei.– Lviv: Spolom, 2006. – S. 128-136.
10. Homotiuk O. Ukrainska diaspora SShA u protsesakh ukrainskoho derzhavotvorennia: perspektyvy doslidzhennia / Oksana Homotiuk, Iryna Nedoshytko // Mandrivets. – 2014. – № 5. – S. 48-53.
11. Istoriiia ukrainskoi emihratsii : Navchalnyi posibnyk / za red. B. D. Lanovyka. – K. : Vyshcha shkola, 1997. – 520 s.
12. Merfi N. Ukrainska diaspora v USA: zberezhenntia tradytsii natsionalnoi kultury : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 07.00.01 / Nataliia Hryhorivna Merfi; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Donetskyy natsionalnyi universytet. – Donetsk, 2006. – 19 s. – Bibliohr.: s. 16–17 (10 nazv).
13. Nedoshytko I. R. Ukrainska diaspora USA u derzhavotvorchyykh protsesakh v Ukraini (1991-2011 rr.) : avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.01 / Nedoshytko Iryna Romanivna; Ternop. nats. ped. un-t im. Volodymyra Hnatiuka. – Ternopil, 2013. – 20 s.
14. Ukrainska diaspora. Sotsiolohichni ta istorychni studii: [nauk. vyd.] / V. B. Yevtukh, V. P. Troshchynskyy, A. A. Popok, O. V. Shvachka. – K. : Feniks, 2003. – 227 s.
15. Chasto P. Vilne slovo Amerykanskoi Ukrainy. Do 120-richchia «Svobody», ukrainomovnoho vydannia Ukrainskoho Narodnoho Soiuzu, vsehromadskoi hazety ukrainsiv USA (1893-2013) / Petro Chasto. – Niu-York, 2012. – 816 s.
16. Chekaliuk V. V. Presa diaspory USA yak komunikatyvnyi chynnyk formuvannia identychnosti ukrainsiv (1939 - 2005) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk z sots. komun. : spets. 27.00.01 / Chekaliuk Veronika Vasylivna; Kyivskyy natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka. – K., 2008. – 13 s.